

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: *Alszegehy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Antonia, Tímár Kálmán.*)

I. Folyóiratok.

Budapesti Szemle. — 1936. évf. 8. sz. Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdete.* (I.) Az antik műbölcsélet jelenti egyben az irodalomtudomány kezdeteit. Az irodalomnak iránytadó, kifejezőképes szellemiség felismerése kétségtelenül Herakleitos érdeme. Az irodalomtudomány kezdete egybeesik az írás elterjedésével. Az írásművek élőszóelőadásban hangzottak el; ennek következménye, hogy az irodalomtudomány kútfeje a beszédelmélet lett. A gondolat-tartalom és kifejezésforma megvilágításában jelentős szerepet játszik Empedoklész. Aristoteles szerint vele kezdődik a retorika. Korax és Teisias érdeme a szónoki beszéd szerkezeti tagoltságának megállapítása. Sophistesnek, bölcselőnek először Protagoras (Kr. e. V. sz.) hívatta magát. A szofisztika legfőbb hitvalló mestere Gorgias (Kr. e. V. sz.). Óreá hatással volt a retorikában idősebb kortársa Thrasymachos, aki elsőnek vont választást a próza és poézis között. Az irodalomtudomány kezdetei láthatólag a Kr. e. V. században gyökereznek. A lelki valóságok végérvényes tudatosítása a görögségben: Platon főérdeme. Platon oly bölcséleti alapokat adott az irodalomtudománynak, hogy azokra építeni részben még ma is lehet. Az ő tanaiból szívta életerejét Aristotelesé. Ennek irodalomelmélete két szakaszra különül: az egyik a retorika, másik a poétika.

9. szám. Kornis Gyula: *Petőfi pesszimizmusa.* (I.) Petőfi pesszimizmusának egyik jelentős kútfeje: mélygyökerű erkölcsi és társadalmi idealizmusa. Mivel az ettől megfestett eszményi állapotnak ellenkezőjét látja, ostorozza a valóságot, hogy képzelt eszményei értelmében formálja. S ha ez nem sikerül neki, eszményhívó lelke egy időre a pesszimizmus komor gyűlölethangulatába csap át, s az egész világot hitványnak tartja. Nem a pesszimizista Petőfi az igazi Petőfi. Minél megrendítőbb lelki válságok sujtják, annál erősebb hittel hisz eszményei megvalósulásában. — Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdetei.* (II.) Az irodalomtudomány a görög szellemiség talajából nőtt ki. A legelvontabb műbölcsélettől a pusztá adathalmazásig mindenféle irodalomelmélet alapjait lerakta a görögség. — Szekfű Gyula: *Válaszúton a Magyar Történet dolgában.* Részletes felelet Mályusz Elemérnek Szekfű munkájára vonatkozó s a Budapesti Szemleben megjelent, vitatkozó észrevételeire. — 10. sz. Kornis Gyula: *Petőfi pesszimizmusa.* (II.) Petőfi érzelmi és etikai pesszimizmusának lelki nyitja villámszerűen visszaható érzékenysége. A nemzet romlottságán érzett erkölcsi pesszimizmusa mindinkább politikai pesszimizmusának alapjává szélesedik. A változó események hatása alatt időnként összetéveszti a költő hivatását a politikuséval. — Balogh Jenő: *Egyedül vagyunk.* Surányi Miklós háromkötetes Széchenyi-regényének tanulmányos bírálata, különös tekintettel egyes részeknek a történelmi tényektől eltérő alakulására. — Nagy Ferenc: *Az irodalomtudomány kezdetei.* (III. és bef. közl.). A görög-római irodalomtudomány egységes egészébe éppúgy beletartozik a nyelv s beszéd elemeivel foglalkozó grammatika, mint a műbölcséleti

igazságok alapján értékelő kritika. Az újkor tudományelmélete bevezette a kifejezőmód és az anyag külön vizsgálatát. Magyarországon az első kísérletezők a nyelvészetten keresztül egyengítették az utat az irodalomtudomány felé.

Debreceni Szemle. — 1936. évf. 2—4. sz. Bobula ida: *Draskovich Eusebia*. Zrínyi Miklós, a költő első házasságának története, különös tekintettel a Viola-idillekre.

Győri Szemle. — 1936. évf. 4—7. sz. Balogh Jenő: *Megemlékezés Kovács Pátról*. Kovács Pál azok közé tartozott, akik becsültté és kedvelté tették a magyar író nevét, megszerettették a közönséggel a magyar munkák olvasását és kiszorították a selejtes külföldi művek fordításait. Az ő érdeme, hogy Győrött a német színházat helyét a magyar foglalta el és a napisajtó is magyarra változott. — Bánkúti Ernő: *Kovács Pál és a Győri Ismeretterjesztő Egylet*. A Kovács Pál vezetése alatt működött győri Ismeretterjesztő Egyletről a Kisfaludy Irodalmi Körig, tehát 1870—1908-ig három kísérlet történt Győrött irodalmi társaság alapítására. — Gálos Rezső: *Amadé László kiadatlan versei*. (I.) Adatközlés.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1936. évf. 3. sz. Brisits Frigyes: *Vörösmarty Mihály és az Akadémia*. (III.) Vörösmarty nyelvészeti munkásságával párhuzamosan halad a népdalgyűjtésre vonatkozó, talán egyik legfontosabb tevékenysége. Fontos elvi javaslata volt Vörösmartynek az írói tulajdonjog kérdésében is. Vörösmarty és az Akadémia viszonyának történetében fontos mozzanatként érdemes az említésre, hogy munkái többször részesültek nagyjutalomban; így 1834-ben is. Ekkor csak többséggel győzött. De viszont Kisfaludy Sándornak is meg kellett osztania vele elsősege elismertetését. Az út azonban Vörösmarty uralomra jutása felé megnyílt. — Varga Imre: *A kuruc költészet hitelessége*. (III. és bef. közl.) „A Rákóczi-nóta abban a formában, ahogy azt Thaly közléséből átvették és most közkézen forog, nem hiteles, hanem kontaminált szöveg. Thaly Kálmán 17 variáns alapján egy 18-at állított össze, mely valójában sohasem élt.“ A szerző megállapítása szerint: ha az egyes gyűjtemények szempontjából nézzük a vizsgálódás eredményét, azt találjuk, hogy a „Vitézi énekek“ két kötetében levő kuruc-versek hitelesek; itt még nincs hamisítás. Az Adalékok két kötetében a szövegmodosítások különféle változatai figyelhetők meg. — Rajka László: *Az utolsó budai basa*. Jókai Mór ilycímű elbeszélésének leglényegesebb mozzanatai a Siegreich gendigtur Türcken-Krieg (Hamburg, 1699.) című munkából valók. — Adatközlések: Pukánszky Béla: *Dedk F. kiadatlan levelei*. (Stettner Györgyhoz írt 13 és Vörösmartyhoz írt 1 levél.) — Gálos Rezső: *Amadé László kiadatlan versei*. (III.) — Komáromy Béla: *Gaál György levelei Kisfaludy Károlyhoz*. (II.) Kilenc németnyelvű levél 1820-ból. — Waldapfel József: *Berzsenyi megítélésének történetéhez*. (I.) Érdekes adatközlés a Szemere-Tár eddig ismeretlen „Tudósítás. A Tudományos Gyűjtemény dolgozótársainak egyesületéhez, Kőlcsey könyvvizsgálata felől Berzsenyi verseihez. 1817.“ — Kozocsa Sándor: *Nagy Ignác ismeretlen levele és jegyzetei a Bánk bánról*. — Knöpfler László: *Bartók Lajos levelesládájából*. Levelek Endrődi Sándortól (2), Szász Károlytól, Csiky Gergelytől (3), Herman Ottótól, Tóth Kálmántól, Abrányi Emiltől Gyulai Páltól, Vadnai Károlytól, Kiss Józseftől. — Turóczi-Trostler József.

Magyar könyvek Frankfurtban (1625). Egy 1625-ből származó frankfurti latin nyelvű könyvjegyzék az egykorú magyar irodalmi újdonságokról. — Könyvismertetések. — Kozocsa Sándor: *Az 1935. év irodalomtörténeti munkássága*.

Juventus. — 1936. évf. 1. sz. *Al. Petőfi: Ezeunte Septembri*. Petőfi Sándor Szeptember végén című versének latin fordítása Juhász Lászlótól.

Katolikus Szemle. — 1936. évf. 7. sz. Erőss Alfréd: *Az Ember Tragédiájának vallásbölcseleti problémája*. Az Ember Tragédiája, ha nem tárja is fel a keresztény világnézet egész gazdagságát, betekintést nyújt s kilátást. Az életproblémát nem oldja meg, de feleletet ad a kérdésre, amelyet Adámként a mai lélek is hordoz még magában. — 8. sz. Kállay Miklós: *Surányi Miklós* (1882—1936). Jókai óta nem volt nála termékenyebb, fantáziagazdagabb mesélője elbeszélő irodalmunknak, de nem volt olyan sem, akiben emellett annyi lett volna a fegyelmezett, adatok bőségére támaszkodó pozitív tudás. Surányi az a csaknem egyedülálló széprónk, akinek nincs egyetlen műve sem, amelyből a legműveltebb olvasója is ne tanulhatna újat, ne gyarapíthatná ismereteit. Legjobban vonzzák azok a korok (a középkor, a renaissance, a barokk), amelyekben szinte életformává vált a kemény, romantikus hevű, cselekvő akarat. Analizáló módszere a nagy orosz írók szubjektív gyónásformája, amellyel a hős kínzó önmarcangolással mered tulajdon lelkiismeretébe s megrázó vallo-másokban teregeti ki énjét. Minden regényének mély erkölcsi magva és lenyűgöző erkölcsi tanulsága van. Kiábrándultsága gyakran belesodorja abba, hogy rothadó társadalmak beteg színeiben tobzódjék, de azért valahol egy csúcson ott világit a megváltó eszmény tisztult fénye. Surányi jelentős állomás a magyar elbeszélő próza Herczeg utáni vonalában.

Koszorú. — 1936. évf. 1. sz. Voinovich Géza: *Petőfi az ember*. Rövid, 13 oldalas tanulmány a költő pályájáról. — Pekár Gyula: *Tagarató beszéd*. Lelkes jellemzése Földi Mihály írásainak.

Láthatár. — 1936. évf. 7—8. sz. Egry Viktor: *A szlovenszkói magyar irodalom*. Az elmúlt év őszén a Massaryk Akadémia céltudatos irodalmi kiadói programot tűzött maga elé. A felvett írók közt a progresszív Kaczér Illéstől a parasztíró Sellyei Józsefen át Darkó Istvánig minden árnyalat képviselve van. Ezzel egyidőben a Franklin-Társulat is sorozatos kiadást hoz a szlovenszkói írók műveiből. Könyvei polgári és művészibb ihletű könyvek. A lírikusok között ma Forbáth Imre mellett Földes Sándor a baloldal legjelentékenyebb poétája. Kötete (Némák indulója) tizenöt csztendős terméstről ad számot. Ezzel a legellentétesebb véglét Vozári Dezső gyűjteménye (Szebb a sziréna). A keletkező szlovenszkói magyar öntudatnak első hangadója Győry Dezső. Új kötete (Hegyek árnyékában) már a hatodik a termékeny író művei között; ebben a tájélmény kap főhelyet. Az „Egyenes úton” címmel megindított főiskolás mozgalom erős kritikai hangot üt meg, de eddig pozitívumot nem eredményezett. A „Tavaszi parlament”, amelyet a Szlovenszkói Magyar Kisebbségi Társaság hívott össze, pártállás nélkül az összes szlovenszkói magyar kultúregyesületeket tömöríteni akarja. — Kántor József: *Irodalom kisebbségi sorsban*. A szellemi válság okát kettőben látja: az olvasóközönség ízlésében és az irodalmi kritika hiányát jelentő klikkrendszerben.

Le Feu. (Aix-En-Provence.) — 1936. évf. 7. sz. Saint-Suffren: *Mistral en Hongrie*. Birkás Géza Mistral Magyarországon című tanulmányának részletes bíráló ismertetése. (L. még u. e. tárgyról a párizsi La Correspondance márciusi, — a toulousi L'Eclair márciusi és a montpellier-i Calendau májusi füzeteit.)

Libanon. — 1936. évf. 4. sz. Zsoldos Jenő: *Talmudi gondolat Taksonyi János példázatában*. Taksonyi János erkölcsi példatárában (*Az ember erkölcsének és az Isten igazságának Tükörei* . . . I—II. Győr, 1740—43) az egyik példához kapcsolt elmélkedésében talmudi gondolatot érint. (Taksonyi kötetében azonban, mint Jablonkay Gábor kimutatta, latin példatár fordítása.) — Grózinger M. József: *Bánóczy József és a magyar filozófiai műnyelv*. 1881-ben indítja meg Bánóczy József Alexander Bernáttal a Filozófiai Írók Tárárt és ezzel nagyrészt hozzájárult a magyar filozófiai nyelv megszilárdításához, hajlékonyvá és simulékonyvá formálásához.

Literatura. — 1936. évf. júl. 15. Tamás Ernő: *A költő és a politika*. A magyar költők állásfoglalása és világszemlélete a végkövetkeztésekben ú. n. „szélsőséges irányú”. — Aug. 1. sz. Eller Károly: *Erdélyi Gyula mint lapalaptíró*. Adatközlés. — Ráth-Végh István: *Atlétika a régi magyar irodalomban*. A testedzésre, bajvívásra vonatkozó verses idézetek régebbi költőink műveiből.

Napkelet. — 1936. évf. 8. sz. Erdős Jenő: *Csokonai-pillanatfelvételek*. Hangulatos képek Csokonai életéből. (Főképp Domby Márton Cs.-életrajza nyomán.) — Szitnyai Zoltán: *Miért gyűlölte Balassi Bálint a selmecieket?* A selmecbányai városi levéltár adataiból következtetve Balassi hatalmaskodó természeté miatt került ellentétbe a selmeciekkel. — 9. sz. Joó Tibor: *A mohácsi vész historikusai*. Burgio, az egykori pápai nuncius, továbbá Brodarics István, Istvánfi Miklós, Szerémy György, Jászay Pál és Szalay László művei illetartozó részének kritikai ismertetése. — Merényi Oszkár: *A Berzsenyi-legenda*. Korunk, amely jobban érti a nemzeti élet erkölcsi feltételeit, felfedezte Berzsenyi erkölcsi zsenijét, meglátta benne a moralista költőt és a filozófust is. Költői műveinek akadémiai kiadása lesz végre oly kiadása, amely a kor és a költő színvonalának megfelel. — Vajthó László: *Jóslások Magyarországról*. Ady Endre ilycímű, összegyűjtött hírlapi cikkeiből egyeszedett kötetének ismertetése. „Ady . . . különösen költő volt, nagy költő, s ami politikum a véreben lobogott, verseiben kapott igazibb, egyetemesebb, művészebb formát.” — 10. sz. Brisits Frigyes: *Surányi Miklós*. Azt a feladatot, amelyet maga elé tűzött; a regény reformját nem oldotta meg, de kétségtelen, hogy a regény válságain segített. Hagyományt folytatott, regényirodalmunkat sok ponton elmélyítette, megújította és gazdagabbá tette. — Hankiss János: *A magyar önmagát keresi*. Kísérlet arra, hogy mennyire lehet a mi irodalmunkat a magyarság tudatosítására vagy kifejezésére törekvés mozzanataival jellemezni.

Pásztortűz. 1936. évf. 20. sz. Spectator: *Teleki László*. A felirati javaslattal szemben csak „elméleti fenntartással akart élni, egyrészt, hogy az emigráció gyűlöletét lecsillapítsa, és a császári kegy jelentőségét letompítsa, másrészt a maga főúri kényességét és elvszilárdságát kielégítse.” De mégis a

fegyverhez kellett nyúlnia. — Bárd Oszkár: *Teleki László*. Három-felvonásos drámát kezd Telekiről.

Protestáns Szemle. — 1936. évf. 7—9. sz. Merényi Oszkár: *Berzsenyi Dániel néma barátja*. Szemere Pál 1817-ben írt egy kb. 100 kéziratlappnyi, eddig ismeretlenül és kiadatlanul maradt Választ Kölcsynek Berzsenyi műveiről szóló bírálatára. Legfőképp azzal vádolja ellenfelét, hogy nem méltányolja Berzsenyi költészetének alapelemét: a kellem és fenség ritka és szokatlan vegyületét. Szemere a szóbonforgó Választ valószínűleg azért nem közölte, mert az irodalom akkori vezetéi nem akarták elmérgecsíteni a Kölcsy—Berzsenyi vitát. Ezenkívül Szemerének akkortájt sok családi baja volt. Az előkerült kézirát legérdekesebb részei bizonyára megjelennek a készülő, új Berzsenyi kiadásban. — 10. sz. Miklós Ödön: *Valóban két Sztáray Mihály élt-e?* Nem lehet kétség többé afelől, hogy csak egyetlen Sztáray Mihály nevű reformátorunk létezett.

A színpad. — 1936. évf. 5—6. sz. Csatkai Endre: *Soproni iskolai színjáték*. Annak az 50 lapra terjedő colligatumnak ismertetése, amely 1722 óta volt a soproni jezsuita rendház tulajdonában; egy csomó francia színpadi képet tartalmaz metszetben, nagycsomó theatrum sacrumhoz való vázlatot, és egy csomó díszlettervet. (Kár, hogy Willi Flemming adatgyűjtését, *Geschichte des Jesuitentheaters in den Landen deutscher Zunge*, 1923, nem ismeri.) — Jónás Alfréd: *Az operett első 15 éve Budapesten*. Adatösszeállítás. — Staud Géza: *Magyar színházi bibliográfia*.

Tanu. — 1936. évf. 1—2. sz. Németh László: *A teológus Ady*. Ady Isten-verseinek kötődő, gúnyos hangja az Istennel való beszédet gúnyolja, nem az Istent. Ady, ha a teológust nem a dogmák rendjével, hanem az Istenbe tekintő agy becsületes gyötrelmével mérjük, nagy költőben igaz teológus is. Teológiája lehántott róla minden ma hazugnak tetszőt, de a megzáltságot ugyanaz, amely Európa történelmét csinálta.

Theologia. — 1936. évf. 5. sz. Rónay György: *Pázmány Péter*. Pázmányban beteljesedik a humanizmus és katolicizmus teljes szintézise. Ennek legszebb szimboluma: stílusa. Roppant és sokkörü hasonlatanyagának „barokk bősége“ és realizmusa a rendszerező elme állandó éberségére mutat. A jelenségek nem önmagukban szépek, érdekesek és jelntősek számára, hanem azzal, hogy szimbolumok, isteni igazságok hordozói és tükörképei.

Új Szivárvány. — 1936. 7—8. f. Benyovszky Pál: *Vollay Ferenc*. Az 1936. ápr. 1-én meghalt tanár és irodalomtörténetíró életének és egyéniségének rövid rajza. Két antológiáját emeli ki: Nagymagyarorszáért; Új Nagymagyarorszáért. Legnevezetesebb regénye: A sánta Palatinus.

Ungarische Jahrbücher. — 1936. évf. 1. sz. Eugen v. Balogh: *Albert von Berzeviczy* (1853—1936). Kegyeletes megemlékezés az elhunyt Berzeviczy Albert tudományos és közéleti tevékenységéről. — Stefan Knieza: *Emil Jakubovich* (1883—1935). Nekrológ. — Dezső v. Keresztúry: *Der ungarische Humanismus*. Horváth János Az irodalmi műveltség megoszlása; Magyar humanizmus című művének bíráló ismertetése. Horváth magyar irodalomtörté-

nete két kötetének német nyelvre való fordítása „nemcsak a magyar tudós megbecsülését, hanem a német szellemtörténeti kutatásra nézve is nyereséget jelentene“.

Vasi Szemle. — 1936. 5—6. sz. Hein Tádé: *Magasi Artur*. Magasi, a költő panasolja, hogy lantjáról a titkos hangfogó nem enged zengeni mindent, amit a lelke el szeretne mondani. De a cikkíró éppen ebben látja a költő sajátos szépségét, a hangfogós lírában. Másutt a költészet modern Wagnerének nevezi a bencés poétát, mert verseiben egy sajátosan nyugtalan lélek sajátos zenéje szól az olvasóhoz.

Szegedi Füzetek. — 1936. évf. 1—4. sz. Zolnai Béla: *Szóhangulat és kifejező hangráltozás*. (IV.) Nyelvesztétikai tanulmány. A nyelv zenei, szépenhangzó, hangulatos elemeit nem a beszélő teremti, csak él velük. A szóismétlés, a refrén, a rím, a ritmus és verselés variációi nem új alkotások, csupán a hangbéli nyelvkinés virtuóz alkalmazásai. Lehetnek azonban olyan nyelvi tények, amelyek az akusztikai ösztönnek köszönhetik létüket. — Mészöly Gedeon: *Lehr Albertnek egy adathamisttása*. Lehr Albert 1909-i (Magyar Nyelv, V. 361. l.) állítása szerint az „önik“ ige állítólag ma is él. (V. ö. H. B. „önödtei“ szavát.) A szerző tudomása szerint ily szó nem él a mai népnyelvben.

Szellem és Élet. — 1936. évf. 2. sz. Makkai Sándor: *Filozófia és irodalom*. Az irodalomnak, mint minden valódi művészetnek, az egyetemesen emberit kell konkrét módon kifejeznie. A gondolatok és a szavak művészete ezt az egyetemes humanumot csakis a filozófia szűk fogalmazásaiban kaphatja meg, úgy, amint egyes korszakokban uralkodó rendszerekben, azokból fakadó világnézetekben, életfelfogásokban jelentkezik. — Zolnai Béla: *Az irodalomtudomány változásai*. Mint a külföldi, úgy a magyar irodalomtudomány történetében is vannak gyökeres felfogásbeli átalakulások, műtszemléleti változások. Az a nemzedék, amelyet Szerb Antal és a Magyar Irodalomtudományi Társaság képvisel, annak az új kornak neveltje és ma már mestere, amely kiharcolta a magyar irodalomtudomány megújodását. — Joó Tibor: *A klasszicizmus és romantika összefüggése*. A klasszicizmus és romantika a világnézet két típusa. A klasszicizmus jellemzőjének bizonyos zárttságot, bevégeztetiséget, nyugalmat, harmóniát tulajdonítanak. Ezzel szemben a romantikus típus jellemzői a végtelenség, befejezetlenség, mozgalmasság, diszharmonia. E két fogalom, mint a többi ideál-típus is, elvont, szélsőséget képvisel, mely a valóságban a legritkábban lelhető fel.

Szemle. — (Előbb Erdélyi Szemle.) 1936. évf. 6—7-i sz. Jancsó Elemér: *Móricz Zsigmond és az újabb magyar irodalom*. A Fáklya Móricz Zs. legszebb és legkomolyabb alkotása a Tündérkert mellett. A „Légy jó mindhalálig“, a „Pál-utcai fiúk“ mellett legszebb, legmaradandóbb értékű ifjúsági regénye a modern magyar irodalomnak.

Tükör. — 1936. évf. 4. sz. Pintér Jenő: *Élő irodalom, tudományos irodalomtörténet*. Bizonyos, hogy az irodalomtörténet ítélkezése történeti távlat nélkül nem lehet egészen megbízható.

Vasárnap (Arad) — 1936. évf. 9. sz. Rass Károly: *A százéves Abafi*. Jósika kitűnő mesemondó, vérbeli elbeszélő, ma is kellemes olvasmány.